

УДК 37.018.3.035.4 – 057.874 (045)

О. ПОЛИЩУК

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІННЯ ПРАВОВИМ ВИХОВАННЯМ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

У статті висвітлено особливості управління загальноосвітніми закладами інтернатного типу. Розглянуто проблему організації правового виховання учнів 5-6 класів. Подано систему рекомендацій щодо планування та здійснення управління правовим вихованням молодших підлітків шкіл-інтернатів, базовану на врахуванні їх інтересів, здібностей і потреб.

Ключові слова: правове виховання, школа-інтернат, управління, соціально-педагогічна система, планування, учні 5-6 класів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Удосконалення навчально-виховного процесу в школах-інтернатах зумовлено наявністю суперечностей – як внутрішніх, що виникають із суперечливого розвитку самого об'єкта чи явища, так і зовнішніх, спричинених впливом на об'єкт чи явище зовнішніх чинників. Ці суперечності є джерелом розвитку процесу лише за умови, якщо вимоги, що висувуються, відповідають реальним можливостям їх задоволення.

Навчально-виховний процес передбачає оновлення знань, умінь, навичок, а тому характеризується постійними суперечностями (знання – незнання, неповне знання – повніше знання тощо). Суперечність між рівнем знань і розвитком, досягнутим учнем на кожному етапі навчально-виховного процесу та рівнем “зони найближчого розвитку” (Л.Виготський), є чи не головною суперечністю, яка постійно розв'язується і знову виникає, будучи, таким чином, ядром рушійних сил процесу правового виховання.

Як свідчить аналіз результатів експерименту, першою вихідною суперечністю процесу правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів є невідповідність між потребами суспільства й особистості і реальним відображенням цих завдань у системі навчально-виховної роботи шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми управління загальноосвітньою школою розроблені в працях В.М. Бегея, І.І. Буєвої, Ю.О. Грицяя, В.С. Гуменюк, Л.І. Даниленко, М.О. Кириченко, В.В. Ковалю, Ю.А. Конаржевського, Є.А. Косинської, В.Є. Луначека, В.С. Пикельної, М.М. Поташника, В.О. Сухомлинського, А.І. Теслі, Є.М. Хрикова, Т.І. Шамової та ін.

Деякі аспекти управління виховною роботою в школі-інтернаті розглядали Б.С. Кобзар, Є.П. Постовойтов, В.Г. Слюсаренко; організаційно-адаптивне управління навчально-виховним процесом у загальноосвітніх школах-інтернатах Л.С. Токарук.

Виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Однак, як свідчить аналіз наукових публікацій, проблема управління правовим вихованням учнів шкіл-інтернатів розкрита недостатньо. Тож **метою** нашої статті є висвітлення праксеологічного аспекту управління правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів, тобто молодших підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів зумовлений розв'язанням таких суперечностей: між вимогами суспільства щодо правового виховання особистості й рівнем реалізації цих завдань у системі навчально-виховної роботи шкіл-інтернатів; між нормами й вимогами, викликаними новою соціальною ситуацією, і відсутністю внутрішньої готовності вихованців до їх виконання.

На нашу думку, формування правової вихованості учнів 5-6 класів у школі-інтернаті має бути обґрунтованим, реальним етапом управлінської діяльності, який повинен забезпечити вибір оптимального варіанту діяльності усього педагогічного та учнівського колективу.

Як стверджує В.С. Пикельна, до цього часу немає єдиної точки зору щодо змісту понять „управління”, „керівництво”, „функції управління”, „методи управління”. Різні автори по-різному трактують поняття „управління”. Вважають, що процес управління є не що інше, як упорядкування системи; послідовне виконання функцій управління; вплив на певну систему, при якому досягається заздалегідь поставлена мета; керівництво колективом людей; складний цілеспрямований процес впливу управлінської системи на об'єкт, яким управляють, що здійснюється за певною технологією за допомоги системи різних методів і технічних засобів; вплив на колективи людей за координації і узгодженості їх діяльності; організація процесів, сукупності явищ, властивість яких проявляється як функція збереження і розвитку цієї сукупності, де стійкість і визначеність явищ, процесів що базуються на відповідній опрацьованій інформації [4, с. 54].

Спираючись на положення системного підходу до вивчення явищ, навчально-виховний процес ми розглядаємо як спільну системну діяльність педагога і вихованця.

Система, на думку В.Кохановського, – це “загальнонаукове поняття, що виражає сукупність елементів, які знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним та з середовищем, що утворює певну цілісність, єдність” [3, с. 277]. Системоутворювальним компонентом навчально-виховного процесу є мета, яка об'єднує всі інші компоненти у єдине ціле. Вона одночасно виступає критерієм добору змісту і завдання навчально-виховного процесу, форм, засобів та методів його здійснення та визначення ступеня досягнення кінцевих його результатів.

Наш розгляд функціонування закладів інтернатного типу ґрунтується на тому, що школа-інтернат – це складна соціально-педагогічна система, яка складається з цілісних динамічних підсистем, котрі своєю чергою є сукупністю окремих елементів. Кожна система має мету свого функціонування; її підсистемам й елементам властива певна внутрішня організація; системі загалом притаманні властивості і якості, які відсутні в її підсистемах.

Виховний процес у школі-інтернаті є підсистемою всієї педагогічної системи, компонентами якої є суб'єкти і об'єкти, мета і принципи виховання, педагогічні засоби досягнення мети, умови й чинники, які впливають на здійснювані в системі процеси.

Нормальне функціонування системи потребує науково обґрунтованого управління нею. Актуальними для нас є твердження В.О. Сухомлинського, який метою педагогічного процесу вважав розкриття задатків і здібностей дитини, а під ціллю внутрішнього управління розумів створення умов для розвитку особистості, причому, не тільки учнів і вихователів. Головними з цих умов він називав гуманістичні відносини між вихователем та вихованцем і створення педколективів, визначав їх як основні завдання в управлінні школою [1, с. 140].

У сучасних умовах реорганізації шкіл-інтернатів період оновлення, складних трансформаційних перетворень переживає теорія і практика їх управління. Завдання полягає у переході на нову гуманістично зорієнтовану парадигму управління, створення принципово нових підходів до проблеми удосконалення, оновлення управління виховним процесом.

Відповідно вимоги демократизації процесу управління, зокрема управління правовим вихованням, у школі-інтернаті слід створити такі умови, які б призвели у кінцевому результаті до ефективної участі в ньому всіх суб'єктів виховного процесу.

Розвиток демократичних основ в управлінні правовим вихованням полягає у переході від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних стосунків, від чистого адміністрування, авторитарних методів до співробітництва, взаємодії, делегування повноважень, прийняття рішень, підвищення самостійності людини, свободи вибору, методів, способів діяльності, підвищення відчуття власної гідності, причетності до конструктивного співробітництва, солідарної взаємодії. Також до повсякденної і дієвої участі у правовому вихованні необхідно залучати педагогів, учнівське самоврядування, вихованців позашкільних закладів, дитячі об'єднання, громадськість – місцеві громади, ділові кола, недержавні організації.

Демократичний стиль управління передбачає і звітність керівників перед радою школи, колективом, свободу критики, гласність і право на будь-яку постановку питань, пов'язаних з керівництвом школою і станом справ у ній.

Першочерговим питанням в управлінні школою-інтернатом є визначення мети виховання учнів, при цьому важливо враховувати не лише соціальні вимоги, а й об'єктивні потреби, можливості і рівень розвитку, зрілості самого суб'єкта. Загальна мета втілюється у завдання підсистем, що перебувають у відносинах супідрядності і взаємозв'язку, і обов'язково з урахуванням їх стану. Сама мета втілюється перш за все у його змісті, який у свою чергу, впливає на вибір форм та методів виховних впливів.

Доцільно відзначити, що головна мета правового виховання учнів шкіл-інтернатів визначає завдання щодо управління цим процесом, охоплюючи всіх суб'єктів управління і всі сторони управлінської діяльності, розкладається на систему організаційних робочих завдань. Це завдання щодо створення і розвитку колективу школи, сучасної матеріальної бази і умов для виховної роботи, забезпеченню успішного функціонування виховного процесу.

Слід враховувати, що процес управління правовим вихованням учнів 5-6 класів повинен відповідати певним вимогам: бути реальним – заснованим на результатах діагностики, ефективним – виявлятися у максимальній кількості надійних і правильних рішень, передбачуваним, гнучким, здатним до адаптації, а також успішно застосовуватися на практиці.

Керівники шкіл-інтернатів при плануванні формування правової вихованості учнів виходили з необхідності дотримуватись певних принципів, а саме: системності, тобто відповідності структури плану організаційній будові шкільного колективу і його підсистем на конкретному етапі розвитку; науковості, перспективності, конкретності дій і педагогічної доцільності з огляду на вікові особливості; неперервності; урізноманітнення та оптимізації форм і методів виховних впливів, які у конкретній ситуації з цим контингентом учнів уможливають отримання найкращих результатів; співпраці і взаємодії усіх учасників виховного процесу; відповідальності виконавців; реальності термінів, урахування специфічних умов інтернатного закладу.

Самі принципи повинні задовольняти певним вимогам, зокрема таким:

1. **Обов'язковість.** Принципи виховання – не поради, не рекомендації, вони вимагають обов'язкового та повного втілення у практику.
2. **Комплексність.** Принципи виховання вимагають комплексності, мають на увазі їх одночасне, а не почергове, ізольоване застосування на етапах виховного процесу.
3. **Рівнозначність.** Принципи, як загальні фундаментальні положення, – рівнозначні. Серед них немає головних і другорядних [2, с. 296].

Управління правовим вихованням учнів шкіл-інтернатів повинно відображатися у перспективних (на три-п'ять років) та річних планах навчально-виховної роботи школи, планах роботи методичного об'єднання вихователів, шкільної бібліотеки, календарних планах виховної роботи, графічних планах організації методичної і позакласної роботи (на чверті та на літній період), плані-графіку шкільного контролю, планах роботи вихователів, органів учнівського самоврядування, гуртків, клубів, секцій, об'єднань школярів, планах роботи адміністрації.

Процес планування правового виховання школярів необхідно розглядати у контексті розв'язання актуальних проблем, які стоять перед школою-інтернатом. Творче ставлення до планування виражається в аналітичному підході до вивчення педагогічного потенціалу школи та мікросередовища, дослідно-пошуковій роботі з проблем виховання особистості, настановленнях педагогів на практичне втілення наукових засад виховання та управління.

При плануванні потрібно брати до уваги близькі й далекі перспективи розвитку дитини взагалі і правового виховання зокрема. Близька перспектива – усвідомлення учнями 5-6 класів відповідних їхньому вікові правових знань, умінь, якостей, що дали б їм змогу реалізовувати свої права та обов'язки громадянина країни. Далека перспектива – успішна соціалізація особистості, що забезпечила б випускникові інтернатного закладу можливість адаптуватися у суспільстві [5, с.87].

У процесі планування правового виховання у школах-інтернатах слід зважати на законності емоційного життя учнівського колективу, для якого характерним є природне чергування піднесення і спадів настрою. Надмірна заорганізованість може послабити здатність школярів до сприйняття, внаслідок чого знизиться ефективність виховних впливів. Тому в процесі планування потрібно добирати варіанти оптимального співвідношення видів діяльності, колективних, групових та індивідуальних її форм, аби насиченість життя школярів чергувалась з періодами відносного спокою і не порушувався чіткий і рівномірний ритм життя колективу.

Під час планування правового виховання також необхідно враховувати такі аспекти, як вирішення проблем матеріального забезпечення позаурочної виховної роботи, налагодження взаємодії з медичним персоналом для забезпечення у школах-інтернатах належних санітарно-гігієнічних умов (правильне чергування діяльності, контроль режимів провітрювання приміщень, дотримання норм освітлювання тощо).

Важливим завданням при плануванні формування правової вихованості учнів 5-6 класів вважаємо досягнення єдності, наступності виховних впливів на особистість школяра з боку педагогів, учнівських колективів, збереження і передача позитивного досвіду співробітництва, зв'язку сьогодення з майбутнім як основи цілісного підходу до виховання.

При цьому особливе значення слід надавати творчому підходу до планування, дотримання таких вимог як гуманістична спрямованість, педагогічна доцільність, конкретність, різноманітність форм і методів, їх відповідність віковим особливостям дітей тощо.

Організацією, координацією, співпрацею учасників формування правової вихованості молодших підлітків у школах-інтернатах налагоджується чіткий взаємозв'язок, єдність дій, наступність в роботі вчителів, вихователів, керівників гуртків, об'єднань.

Взаємодоповнення позицій педагогів, психологів і медичних працівників у підході до дитини, їхнє тісне співробітництво в роботі і з окремими учнями, і з дитячими колективами є необхідною умовою ефективності процесу правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів.

Відомо, що крім педагогів, на формування особистості впливають батьки, однокласники, друзі, громадські організації у школі та поза її межами, позашкільні виховні заклади, неформальні об'єднання, засоби масової інформації тощо. Слід пам'ятати, що кожна із взаємодіючих сторін як суб'єкт виховання має свої специфічні можливості, виконує соціально зумовлені функції, чинить свій вплив на зростання чи зниження

виховного потенціалу інших. Серед типів відносин взаємодії, що виникають між ними, можна виділити такі: співробітництво, взаємодопомога, одностороння допомога, координація, партнерство, конкуренція, змагання, вплив, протидія тощо. Використання цих впливів і відносин, за потреби – їх коригування, є важливою передумовою досягнення позитивних результатів правового виховання молодших підлітків.

Ефективність управління правовим вихованням багато в чому залежить від якості діяльності адміністрації школи-інтернату, спрямованої на створення системи виховної роботи і організацію адекватних педагогічних дій, що сприяють її удосконаленню. Не менш важливу роль відіграє організаційний етап управлінського циклу. Розглядаючи у даному випадку організацію як діяльність, спрямовану на досягнення певної мети, організаційну діяльність доречно спрямовувати на формування правової вихованості і поділяти на такі етапи: збір інформації, прийняття управлінського рішення, добір і розстановка виконавців, доведення до них рішення, їх інструктаж, методична допомога, стимулювання, коригування, аналіз результатів.

Керівники – координатори взаємодії колективів шкіл-інтернатів повинні налагоджувати чіткий взаємозв'язок, єдність дій, наступність у роботі учасників правового виховання дітей.

Правове виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів передбачає: планування роботи, організацію і контроль за її здійсненням, надання керівниками педагогічної допомоги вчителям, вихователям, активістам з числа вихованців у проведенні позаурочних та позашкільних заходів.

Під час реалізації своїх функціональних обов'язків на всіх етапах управлінського циклу керівники школи-інтернату вступають у взаємодію розподілу та кооперації праці із шкільним персоналом, зовнішнім оточенням. Особливості цього процесу залежать від рівня, який займає взаємодіюча сторона в управлінні позакласною виховною діяльністю та етапу управлінського циклу. Тому одним із визначальних питань є раціональна розстановка педагогічних кадрів. З урахуванням здібностей, знань, рівня кваліфікації, особливостей життєвого досвіду до здійснення тих чи інших заходів долучаються представники педагогічного колективу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Проведене нами дослідження засвідчує, що при врахуванні вищевикладених вимог і рекомендацій поглиблюється і розширюється зміст планів, розвивається творча ініціатива, прискорюється процес залучення педагогів і вихованців в роботу щодо їх реалізації.

При ефективному управлінні фактично створюється система правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів, базована на їх ініціативі, врахуванні інтересів, здібностей і потреб.

Дана стаття не охопила всіх проблем і підходів до вирішення завдань управління правовим виховання дітей шкіл-інтернатів. Зокрема перспективою подальших розвідок у даному напрямі може стати детальне вивчення ефективних форм управління правовим вихованням.

Список використаних джерел

1. Буева И.И. Идеи гуманизации внутришкольного управления в наследии В.А. Сухомлинского и их значение для современной школы: Дисс. ... пед. наук: 13.00.01./ И.И. Буева – Оренбург, 1996. – 170 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка : [Навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл.] / І. В. Зайченко – Чернівці, 2003. – 528 с.
3. Кохановський В. П. Философия и методология науки / В. П. Кохановський – Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. – 575 с.
4. Пикельская В. С. Теоретические основы управления (школоведческий аспект) : Метод. пособие. / В. С. Пикельская – М. : Высш. шк., 1990. – 176 с.
5. Хоптяна О. В. Правове виховання учнів 5–6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Хоптяна Олена Володимирівна – К., 2009. – 262 с.

Стаття надійшла до редакції 28. 01. 2012.

Полищук Е.

Хмельницькая гуманитарно-педагогическая академия, Украина

ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ УПРАВЛЕНИЯ ПРАВОВЫМ ВОСПИТАНИЕМ УЧЕНИКОВ 5-6 КЛАССОВ ШКОЛ-ИНТЕРНАТОВ

В статье отражены особенности управления общеобразовательными заведениями интернатного типа. Рассмотрена проблема организации правового воспитания учеников 5-6 классов. Подана система рекомендаций относительно планирования и осуществления управления правовым воспитанием младших подростков школ-интернатов, базированную на учете их интересов, способностей и потребностей.

Ключевые слова: правовое воспитание, школа-интернат, управление, социальнопедагогическая система, планирование, ученики 5-6 классов.

Polishchuk O.

Khmelnysky Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

PRAXEOLOGICAL ASPECT OF LAW UPBRINGING MANAGEMENT OF PUPILS OF 5-6 FORMS OF BOARDING SCHOOLS

Peculiarities of management of general educational institutions of boarding type have been cleared up in the article. The problem of organization of law upbringing of pupils of 5-6 forms has been studied. The system of recommendations as for planning and conducting management of law upbringing of junior teenagers of boarding schools, which is based on taking into account their interests, abilities and needs has been given.

Keywords: law upbringing, boarding school, management, social-pedagogical system, planning, pupils of 5-6 forms.